

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים י"ג-י"ד

בפרק י"ג נפתחת החטיבה השניה בספרנו - חטיבת משאות ישעיהו על הגוים המסתיימת בפרק כ"ג. חטיבה זו כוללת נבואות על אומות שונות - בבל, פלשת, מואב ועוד. הנבואות ברובן הן נבואות פורענות, אולם הן משולבות גם בנבואות נחמה. הנבואה הראשונה בפרקים י"ג-י"ד מופנית לבבל, והיא חוזה את נפילתה בידי מלכות מדי ואת נפילת מלכה ממרום מלכותו לעומק השפלתו. הנבואה פותחת בפרק י"ג בתיאור כללי של התכנסות צבא ה' למלחמה גדולה (ב-ה), ועוברת לתיאור מוראות המלחמה (ו-יח). רק בחלק האחרון של הפרק מתפרש שמה של בבל. פרק י"ד כולל נבואת נחמה לישראל (א-ב), ועיקרו מוקדש לנבואת לעג על מלך בבל (ג-כג). הפרק חותם בנבואת פורענות על הפלישתים (כח-לב).

פרק י"ג

1 עיקבו אחר תיאורי המלחמה על שלביהם השונים, ועמדו על אופייה המיוחד של מלחמת מדי בבבל. התייחסו בעיקר לתיאורה כמלחמה אלקית בהתכנסות (ג-ו), בהשפעות במישור הקוסמי (ז), ובהשלכותיה האוניברסליות (ט,יא). מהי לדעתכם סיבת הדבר? התייחסו בעיקר לפסוקים ט,יא, ושימו לב גם לתפקידה של בבל ביחס לישראל (י"ד,א-ב).

2 בפסוקים יט-כב מדמה הנביא את חורבן בבל להפיכת סדום ועמורה. מהם מאפייניה של הפיכה זו? (ראו גם דברים כ"ט,כב). נסו לשער אילו סיבות נוספות יש להקבלה זו, ומה היא מלמדת על בבל?

פרק י"ד

3 בין הנבואה על חורבן בבל לקינה על מלך בבל מנבא ישעיהו על גאולת ישראל (י"ד,א-ג), על מנת לעמוד על הסיבה לשיבוצה של הנבואה כאן עמדו על הניגוד בינה ובין תיאור אחריתה של בבל (י"ג,יט-כב), ועל זיקתה לתחילת החלק הבא (י"ד,ג-ד).

4 שיר הלעג על מלך בבל נחלק לשניים:

א) בחלקו הראשון (ג-יא) מתוארת השמחה לאידו של מלך בבל. עקבו אחרי הדוברים ועמדו על סיבת שמחתם. (ג-ו: ישראל. ז: כל הארץ. ח: עצים. ט-יא: המלכים המתים).

ב) בחלק השני (יב-כא) פונה הנביא עצמו אל מלך בבל בדברי לעג. מה חטאו של מלך בבל העולה מדברי הנביא, ומה היחס בין הנאמר כאן לחטאים שהוזכרו בחלק הראשון? שימו לב לניגוד העמוק בין הפעלים 'עלה' ו'ירד' החוזרים בנבואה.

5 בפסוקים כד-כז עובר הנביא לנבא על תבוסת אשור. עיינו בדברי רש"י ובחנו כיצד הוא מסביר את הקשר בין הנבואות. **רש"י**: כאשר דמיתי - באשור, כן היתה - אתה נבוכדנצר ראית שנתקיימו דברי נביאי ישראל בסנחריב... ובזאת תדע כי את אשר יעצתי עליך גם היא תקום.

6 פסוקים כח-לב כוללים נבואה על הפלישתים.
(א) מיהו ה'צפע' עליו מרמזת הנבואה? עיינו במל"ב י"ח, ח והשוו את פסוקים כט-ל לנבואה ב"א, א, ד, ו.

(ב) עיינו בדברי רש"י ותרגום יונתן ועמדו על הסיבה שבגללה משתמש הנביא בדימויים של נחש וצפע? **רש"י**: 'משורש אותו נחש יצא צפע שהוא קשה מנחש'. **תרגום יונתן**: 'ארי מבני בנוהי דישי יפוק משיחא' (=כי מבני בניו של ישי יצא המשיח). השוו לדבריו את הפסוק בשמו"ב י"ז, כה.

הרחבה

'משורש נחש יצא צפע'

שני מעגלי דימויים משולבים במשפט המפתח בנבואתנו. מעגל אחד כולל את 'נחש', 'צפע' ו'שורף מעופף' - סוגי הנחשים המזיקים שפגיעתן רעה. מעגל שני הוא מעגל הצמיחה: 'שרש' המוציא ענפים ועלים ו'פרי'. מעגל צמיחה זה ממשיך בלשונו את עולם הדימויים המלווה את מפלת אשור ועלייתו של מלך המשיח:

"הנה האדון... מסעף פארה במערצה, ורמי הקומה גדעים והגבהים ישפלו, ונקף סבכי היער בברזל, והלבנון באדיר יפל. ויצא חטר מגזע ישי, ונצר משרשיו יפרה" (י, לג - י"א, א).

אם נעמיק לבחון את לשון הכתוב, נמצא שהמעגל הראשון (מעגל הנחשים) הוא דו-משמעי. משמעותו הגלויה הם הנחשים, אולם קיימת גם משמעות נוספת שונה. רמזו על כך חז"ל (בבא-בתרא יז ע"א, שבת נה ע"ב): "... וכי בת נחש היא, והלא בת ישי היא?! אלא בת מי שמת בעטיו של נחש". השם 'נחש' ככינוי לישי עולה בפירושו מן הכתובים: יתרא הישראלי אבי עמשא "בא אל אביגל בת נחש אחות צרויה אם יואב" (שמו"ב י"ז, כה). ובמקום אחר שמענו: "ואישי הוליד את בכרו את אליאב... דויד השבעי ואחיתיהם צרויה ואביגיל. ובני צרויה אבשי ויואב ועשה אל שלשה!" (דבה"א, ב' יג-יז). "שרש נחש" שבפרקנו הוא הוא "שרש ישי" שבפרק י"א "אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו"!

נמשיך ונבחן את המלה "צפע", ונראה שהיא יחידאית במקרא. בפסוקים שונים מוזכר הצפעוני, הנחש הארסי הנושך, ו"צפע" יכול להיות שם מקוצר לאותו נחש. אולם מלת "צפע" יכולה להיגזר גם מפסוק אחר בישיעיהו: "ותלו עליו כל כבוד בית אביו הצאצאים והצפעות" (כ"ב, כד). במשמעות זו (צפע = צאצא) תיווצר הקבלה מלאה בין "משורש נחש יצא צפע" ובין "ויצא חטר מגזע ישי / ונצר משרשיו יפרה". ואפשר להמשיך בדרך זו ולטעון ש"שורף מעופף" אינו רק שמו של נחש - הנזכר בישיעיהו ל'ו - אלא רמז יש בו לנבואת ההקדשה של ישעיהו שבה "שרפים עמדים ממעל לו... ובשתים יעופף" (ו, ב). מלך המשיח, עושה דברו של הקב"ה בארץ, נמשל למשרתיו של הקב"ה בשמיים.

במבט ראשון מתייחסת הנבואה לפלישתים, ומבשרת על מפלתם בידי מלכי יהודה שנמשלו לנחשים ושרפים. אך כאשר מעמיקים להתבונן בנבואה מגיעים למשמעותה האמיתית. עתה, בשנת מותו של המלך אחז, עתיד להתגשם אותו מהלך פתאומי של נפילת פלישתים ועליית המלך המשיח. הכאת פלישתים היא הביטוי לתחילתו של תהליך, שיכול להביא לתיקון העולם במלכות ש-ד', ובסופו - "נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים".

(מתוך: י' עופר, משורש נחש יצא צפע, מגדים)

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לישעיהו פרקים י"ג-י"ד

פרק י"ג (ב) **עַל הַר נִשְׁפָּה שְׂאוּ נֶס:** על מקום גבוה וחשוף הרימו דגל, כדי לסמן ללוחמים להיאסף למלחמה. פתחי נדיבים: הלוחמים נקראים לבוא לשערי המושלים הלוחמים בבבל. פירוש אחר: להלחם בשערי בבל.

(ג) **אָנִי צִוִּיתִי לַמִּקְדָּשִׁי...:** צבא פרס ומדי המתכנס להילחם מקיים למעשה את צו ה' ומביא את חרון אפו על בבל.

(ו) **כָּשֶׁד מִשְׁדֵּי:** אסון כבד שיבוא בעוצמה מאת ה'.

(ח) **פְּנֵי לְהֵבִים פְּנֵיהֶם:** פני האנשים יהפכו לאדומים כלהבה מפחד וחרדה.

(יב) **אוֹקִיר אֲנוֹשׁ מִפֶּזַּז וְאָדָם מִכֶּתֶם אוֹפִיר:** יהרגו אנשים רבים עד שלמצוא אדם חי יהיה קשה יותר מלמצוא מזהב.

(יד) **וְהָיָה כַּצְּבִי מִדָּח:** הבלים שינצלו יברחו וירוצו לכל עבר כצבי שגורש ממקומו.

(כא) **וּרְבָצוּ-שָׁם צִיִּים:** חיות המדבר החיות ב'ציה' הן שיישבו את חורבות בבל. **ושְׁעִירִים יִרְקְדוּ שָׁם:** חיות בר המסתובבות בחורבות. פירוש אחר, השדים הנראים כזכרי עיזים, שדרכם לשכון בחורבות.

(כב) **וְעֵנָה אִיִּים בְּאַלְמֹנוֹתָיו:** חתולי הבר ייללו בארמונות החרבים של מלך בבל (ר' מתחלפת לעיתים בל').

פרק י"ד (ד) **שְׁבִתָּה מִדְּהָבָה:** המלכות החמדנית שעשקה וגזלה זהב מהארצות שסביבה, תחדל להתקיים (בארמית 'דהב' = זהב).

(ה) **מִכָּה עַמִּים בְּעֵבְרָה מִכַּת בְּלִתִּי סָהָה... מִרְדֶּף בְּלִי חֶשֶׁן:** מלך בבל שיעבד והכה את העמים בכעס במכות שאינן חדלות, ורדף אחריהם בלא הפסק.

(ט) **עוֹרֵר לֶךְ רַפְּאִים:** רוחות המלכים המתים שבשאלו 'התעוררו' לקראת בואך.

(י) **הוֹרֵד שְׂאוֹל גְּאוֹנֵךְ הַמֵּית נְבִלֶיךָ, תַּחֲתֶיךָ יֵצֵעַ רִמָּה וּמְכַסֶּיךָ תוֹלְעָה:** תיאור אירוני של בזיונו של מלך בבל, שנהג לחגוג במשתאות ולשכב על מיטות מפוארות לקול לנגינת נבלים, וכעת בשאול הוא 'שוכב' ומכוסה בתולעים.

(יב) **אֵיךְ נִפְלְתָה מִשְׁמַיִם הַיֵּלָל בֶּן-שָׁחַר:** מלך בבל דימה עצמו בגאוותו לכוכב שמיימי מאיר, ועל כן נפילתו לעמקי שאול דרמטית הרבה יותר.

(יג) **אֲעֹלָה עַל בְּמַתִּי עַב אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן:** מלך בבל התיימר לעלות מעל גבי העננים, ודימה עצמו לאלהים השוכן שם לפי תפיסתו.

(יט) **לְבַשׁ הַרְגִים מִטְעֲנֵי חָרָב:** הוא יושלך מקברו בבזיון, בבגדים מלוכלכים וללא תכריכים, כהרוגי חרב הנקברים בבגדיהם המגואלים בדם. **יֹרְדֵי אֶל-אֲבוֹנֵי-בוֹר כְּפָגֹר מוֹבָס:** כמו פגור הנרמס ברגליים ומושלך בבזיון לבור.

(כג) **וְשַׁמְתִּיהָ לְמוֹרֶשׁ קַפֵּד וְאֲגַמִּי-מִים:** ה' יהפוך את בבל לירושת ונחלת הקיפוד - עוף השוכן בחורבות, ולאזור של ביצות.

(לא) **כִּי מִצְפוֹן עָשׂוּ בָא וְאֵין בּוֹדֵד בְּמוֹעֲדָיו:** על פלשת לזעוק כיוון שמצפון מגיע צבא רב המעלה ענן אבק ברגליו, וכל חייליו באים יחד, כחטיבה אחת.

(לב) **וּמָה יַעֲנֶה מְלֹאכֵי גוֹי:** שליחי העמים שיבואו לישראל יתבשרו על גאולת ציון.